

Зображення Успенського собору Києво-Печерської лаври в пам'ятках стародавнього мистецтва

Аліна Григорівна Варивода, к.і.н., провідний н.с. науково-дослідного відділу вивчення мистецької спадщини

Олена С. Сергій, старший н.с. науково-дослідного відділу вивчення мистецької спадщини

Series Byzantina. Ukrainica, 38, 2022

Святиня Києво-Печерської лаври – Успенський собор, що був зведений в XI ст., за свою багатовікову історію зазнав чимало капітальних перебудов. Зміни зовнішнього вигляду споруди знайшли відображення у багатьох пам'ятках мистецтва, насамперед, у гравюрах славетної лаврської друкарні. Зображення Успенського собору як своєрідний «логотип» розміщено на фортах багатьох печерських видань.

1. Форта книги «Бесіди Іоанна Златоустого». Друкарня Києво-Печерської лаври, 1623 р.

Уявлення про архітектуру собору на початок XVII ст. дають гравюри таких стародруків, як «Бесіди Іоанна Златоустого» 1623 року (іл. 1), «Учительне Євангеліє» 1637 року. Серія ілюстрацій майстра Іллі до Патерика Печерського 1661 року фіксує вигляд

собору після перебудов 1640–1650-х років (іл. 2). В мідьоритах видатних українських граверів Леонтія Тарасевича («Патерик Печерський» 1702 року, іл. 3) і Данила Галяховського («Євангеліє» 1707 року) Успенський собор представлено після ґрунтовної перебудови кінця XVII – початку XVIII ст., проведеної коштом гетьмана Івана Мазепи. Тоді екстер'єр храму набув виразних барокових рис.

2. Майстер Ілля. Ілюстрація до книги «Патерик Печерський». Друкарня Києво-Печерської лаври, 1661 р.

3. Леонтій Тарасевич. Ілюстрація до книги «Патерик Печерський». Друкарня Києво-Печерської лаври, 1702 р.

Зовнішній вигляд, в якому Успенський собор проіснував до вибуху 1941 року, остаточно сформувався після великої пожежі 1718 року. Під час ремонту значно збільшили площу будівлі, стіни оздобили багатим ліпленням, живописом, декоративними кахлями. Відновлений собор, увінчаний сімома куполами, з бароковими фронтонами на фасадах, вишитий золотними, срібними і шовковими нитками на палиці (деталі облачення вищого духовенства), що було надано як дорогоцінний вклад до Успенського собору бароном Олександром Строгановим у 1739 року (іл. 4). З першої третини XVIII ст. образ Успенського собору став обов'язковим елементом композиції «Собор преподобних Печерських» (іл. 5). Крім гравюр, творів іконопису, металопластики та зразків гаптування ця іконографія відома також за різьбленням дерев'яного напрестольного хреста 1768 року із колекції Заповідника (іл. 6). Зображення Успенського собору виконано у середохресті зворотного боку пам'ятки. На її горизонтальній балці представлені преподобні Печерські, яких урочистою ходою ведуть від печер до храму засновники монастиря Антоній і Феодосій. Над головами святих отців закріплено золочені срібні стрічки з хрестоподібними отворами – символами мироточивих глав святих, які спочивають у Дальніх печерах Лаври.

4. Палиця. Вклад 1739 р. до Успенського собору барона Олександра Строганова (КПЛ-Т-913)

5. Ікона «Собор преподобних Печерських». Друга половина XVIII ст. Іконописна майстерня Києво-Печерської лаври (КПЛ-Ж-394)

6. Хрест напрестольний. Київ, 1768 р. (КПЛ-М-6748)

Із розвитком друкарських технологій численні гравюри і хромолітографії із зображенням Успенського собору, надруковані у Печерській обителі, розповсюджували серед прочан.